



JUHLAVUODEN ESSEKILPAILU

EI OPPI OJAAN KAADA

Juhlavuoden essekilpailu

Palkitut esseet

EI OPPI OJAAN KAADA

Juhlavuoden esseekilpailu

Palkitut esseet

EI OPPI OJAAN KAADA
- JUHLAVUODEN ESSEEKILPAILUN PALKITUT ESSEET

Julkaisija: Kotkan Suomalaisten Yksityiskoulujen Kannatusyhdistys ry.

Tekstien koonti: Helmiteksti/Anita Heikkinen

Taitto: RiimuRaami/Nina Halmetoja

Paino: Painokotka 2017

© Esseiden kirjoittajat ja Kotkan Suomalaisten Yksityiskoulujen Kannatusyhdistys ry.

JOHDANTO

EI OPPI OJAAN KAADA – JUHLAVUODEN ESSEEKILPAILU 2017

Kotkan Suomalaisten Yksityiskoulujen Kannatusyhdistys ry. järjesti vuosien 2016-2017 aikana valtakunnallisen esseekirjoituskilpailun osana Suomen itsenäisyyden juhluvuoden ohjelmaa. Kilpailun aiheena oli ”Ei oppi ojaan kaada”. Osallistujien toivottiin arvioivan opetukseen ja sivistykseen liittyviä kysymyksiä avoimin mielin ja terävällä kynällä.

Kilpailun suojelijana toimi valtioneuvos Riitta Uosukainen. Tuomaristoon kuuluvat kirjailijat Jari Järvelä ja Matti Mäkelä, kirjastoneuvos Marja-Liisa Jenu, äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorit Riku Halinen ja Päivikki Iivonen sekä päätoimittaja emeritus Jukka Vehkasalo.

Kilpailuun saapui määräaikaan mennessä 190 kirjoitusta. Tähän vihkoon on koottu kilpailussa palkitut, ensimmäiselle, toiselle ja kolmannelle sijalle sijoittuneet esseet sekä tuomariston lausunnot palkituista kirjoituksista.

KOTKAN SUOMALAISTEN YKSITYISKOULUJEN KANNATUSYHDISTYS RY.

Kotkan Suomalaisten Yksityiskoulujen Kannatusyhdistys ry. perustettiin vuonna 1895 vauhdittamaan ylemmän suomenkielisen kouluasteen perustamista Kotkaan ruotsinkielisen opetuksen rinnalle. Yhdistys rakensi Kotkaan kaksi koulutaloa ja perusti kaksi koulua, joista toinen – Kotkan Lyseo – on toiminnassa edelleen. Yhdistys ylläpiti kouluja ja kiinteistöjä 1970-luvulle saakka, jonka jälkeen sen toiminnan funktio on ollut toimia kulttuurirahastona.

ESSEKILPAILUSSA PALKITUT JA TUOMARISTON PERUSTELUT

1. SIJA

MARIA LAAKSO

NIMIMERKKI "KIRJALLINEN SALONKI"

TUOMARISTON PERUSTELUT

Nimimerkki ”Kirjallinen salonki” lähtee komeasävyisessä esseessään suomalaisen kirjallisuuden ehkä tunnetuimmasta alkukuvasta: Aleksis Kiven seitsemän veljestä yrittävät opetella lukemaan lukkarin ankarassa komennossa. Essee päättyy siihen, että nykyvanhemmat ja koulu ovat, muutettavat muuttaen, edelleen samassa kasvatustilanteessa.

Esseen kuluessa nimimerkki käy läpi veljesten houkuttavan vaihtoehdon, metsän vapauden. Hän toteaa myös, että tarinoilla opettaen lukkari olisi ehkä saanut veljekset kuuntelemaan ”korvat pystyssä kuin jänikset”.

Tärkeä huomio esseessä on, etteivät lukutaidon vaatimukset nykyisessä digimaailmassa vähene vaan monipuolistuvat. Näin sekä menetelmät että päämäärä ovat yhtä painokkaasti esseessä esillä.

2. SIJA

JAANA ERKKILÄ-HILL

NIMIMERKKI "KÄSILLÄ KATSOJA"

TUOMARISTON PERUSTELUT

Nimimerkki ”Käsillä katsojan” essee on hyvin henkilökohtainen kuvaus taiteilijasta taidekasvattajana. Esseessä maailmankatsomus ja opetusmenetelmä kasvavat yhteen. Taiteilijan koulutuksen saanut opettaja haluaa opettaa kädentaidon tuottamaa kokemuksellista tietoa: kuinka käsi ajattelee, käsi tietää, käsi tuntee, käsi tutkii.

Toinen hänen pedagoginen periaatteensa on hitauden opettaminen.

Essee päättyy vaikuttavaan kuvaan pojasta, joka tutkii omista kasvoistaan tehtyä kipsivalumuottia ja unohtaa lähteä koulusta kotiin.

3. SIJA

TARMO AHVENAINEN
NIMIMERKKI "N.A.VIGATOR"

TUOMARISTON PERUSTELUT

Nimimerkki "N.A. Vigator" navigoi esseessään suurten kysymysten äärellä. Niitä ovat esimerkiksi uskomusten ja itsensä korjaavan tutkimuksen vertailu, englannin pakollisuus maailman toisena kielenä ja vieraiden kielten hyöty.

Kirjoittaja etenee kysymyksiin, joihin ei ole yhtä vastausta – ja tulee näin noudattaneeksi maailman parhaan koulun keskeistä periaatetta. Tällaisia kiintoisia kysymyksiä ovat käsite suomenmaalaisuus, uskonnonopetuksen luonne sekä koulun "perimäinen" tarkoitus: pelastaa lapsi vanhemmiltaan. Hyvin monisyinen essee.

1. SIJA

MARIA LAAKSO

Kuva on kaikille suomalaisille tuttu. Lukkarin väkituvassa istuu ja tankuttaa aapistaan seitsemän mullipäätä urosta. Vain veljessarjan nuorin tavaa jo vikkelään, muut taitavat hädin tuskin aakkoston ensimmäisen. Onnetonta lukusavottaa johtavan lukkarin säälimätön koura pöllyttää karkeita hiusharjaksia ja edesautetaanpa opinedistystä nälälläkin, mutta ei auta kipu konsa kidutus. Kivisen kovat ovat metsäsuomalaiset kallot ja vain vaivoin tavoittavat silmäin alla seisovat vieraat mustat merkit vapaana vaeltavan ajatuksen. Onko siis ihmekään, että lopulta koko miesparvi saa kyllikseen lukemisen mahdottomalta näyttävästä taidosta, sinkauttavat akkunan säpäleiksi ja suihkivat siitä suorinta kyytiä kohti metsää ja autuasta vapautta.

Aleksis Kiven veljesromaanin kohta on suomalaisen opinkäynnin alkukuva – kollektiiviseen muistiin katajaisin kirjaimin juurrutettu visio suomalaisesta kansanluonteesta ja sen oppia hylkivästä teflonpinnasta. Kiven ilotteleva romaani toki kiepahtaa loppumetreillään aikansa vaateiden mukaisesti kehitysromaanin kaavaan. Kovinkin pää pehmitetään ja saavutettu lukutaito johtaa sosiaaliseen nousukiitoon. Kaikkein vaikuttavimmillaan Kiven visio on kuitenkin kuvatessaan Impivaaran iloja. Romaani toistaa kautta linjan haikeaa ajatusta paluusta auvoiseen menneisyyteen ennen modernin maailman kompleksisia vaateita. ”Miksi en avannut ennen silmäni halkihuulisena jäniksen poikasena tuon näreen alla tuossa?”, tuumeksii Timo. Samaa taantumisen kaipuuta aina kohdun rauhaan saakka huokuvat ”Laulu oravasta” sekä Laurin haavekuvat myyränpojasta maaemon autuaassa sylissä.

Tähän impivaaralaiseen haavekuvaan nähden on suoranainen ihme ja hämmästyks, että modernin ajan suomalainen on koulutettu ja globaaleja haasteita kaihtamaton moniosaja. Tuskin kukaan nykysuomalainen haaveilee kuusen latvassa keikkuvasta havuisasta rauhanviiristä. Tuskin yksikään nykysuomalainen tukee maailmankuvansa perusrakenteet Kiven Lintukoto-runoa mukailevaan visioon Suomesta eritettynä saarekkeena, jonka jyrkät kalliorannat tarjoavat ”vastarinnan iänkaikkisen” myrskylle ja maailman melskeelle. Vai onko sittenkin niin, että kansallisidentiteettimme vanhat tukipylväät töröttävät yhä osana meitä, pistelevät kylkiä itsestään muistutellen, vaikuttavat tapaamme kartoittaa maailmaa ja paikkaamme siinä? Eivätkö vaikkapa pakolaiskriisin nostattamat pelot muualta tulleita kohtaan kumpua suoraan lintukoto-myytistä? Eivätkö kehittymistämme yhä kammitse vanhat käsityksen Suomesta pienenä ja eristyneenä – vähäisimpänä kansain joukossa? Tai eivätkö meidänkin mielimme yhä kutittele vanhat impivaaralaiset haaveet elämästä ilman pin-koodeja tai

aikaa nielevää somea?

Varma on kuitenkin se, että osana globaalia maailmaa Suomi ei ole enää koskaan Kiven kaipailema haaveiden eristynyt rauhan satama – josko se on kuunaan sitä ollutkaan. Kansainvälinen politiikka murentaa kansallisvaltioiden rajoja, globaalit ympäristöongelmat uhkaavat maapallon jokaista elävää olentoa kansallisuuteen, väriin tai lajiin katsomatta, eikä globaali talous tunne kartoille ammoisessa historiassa hahmoteltuja rajalinjoja. Tässä yllirajaisessa myrskyn ja vimman maailmassa suomalaisen koulutuksen on tarjottava yksilöilleen välineitä kompleksisen todellisuuden hallintaan, hahmottamiseen ja muuttamiseen. Lukkarin tuvasta ei enää käy pakeneminen metsän lohduttavaan syliin.

Kiven romaani on ilmestynyt 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ja on selvää, että tuon kansallisylpeytemme ilmestymisen jälkeen Suomi ja ympäröivä kavala maailma on harpponut seitsemän peninkulman saappain muutoksesta toiseen. Kuitenkin kansalliskirjailijamme on sananmahdissaan kaukaa viisas ja yhäti ajan syrjässä, varsinainen vierivä kivi. Seitsemän veljeksien maailmasta voidaan näet kauhoa monenmoista oppia ja viisautta myös nykyihmisen ja -yhteiskunnan elon tykötarpeiksi.

Erityisesti Kiven romaanissa huomiota kiinnittää lukkarin piinan korkein ja jaloin päämäärä: lukutaito. Kansallisesta sivistyksestä ja valistuksesta praatatessa sana LUKUTAITO tulisi melkeinpä kirjoittaa kapitaalein, niin merkittävänä sitä voidaan pitää kotomaamme kansallisen projektin kannalta. Suomen kansallinen kulttuuri polkaistiin käyntiin kansallismielisen kulttuuriväen voimin ja siitäkin eespäin hurrusteltiin juuri kirjallisin keinoin. Kansallista kirjallisuutta varten tarvittiin tietenkin lukeva kansa, jolloin koko kansaa koskevan lukutaidon kehittäminen nousi erityisesti 1800-luvulta alkaen suorastaan kansalliseksi päämääräksi.

Toki suomalaisten menestystä lukutaidon ja siihen liittyvän hengenviljelyn saralla on joskus voimakkaasti liioiteltukin. Markku Eskelisen poleemisessa prossakirjallisuushistoriassa Raukoilla rajoilla tölvitään kotoisan lukutaidon suuren tarinan sepittäjiä puhumalla peräti ”perisuomalaisesta lukutaitohuijauksesta”. Varhainen katajaisen kansamme vähäisimmästä mökineläjästä aina korkeimpaan älymystöön saakka läpäisevä lukutaitomme onkin jossain määrin myytti. Vielä 1800-luvulla monen suomalaisen lukutaito on ollut nykylukijalle vierasta toistolukemista – tuttujen ja enimmäkseen hengellisten tekstien ulkoatankausta, jolla ei ole juurikaan lainkaan yhteistä modernin lukutaitokäsityksen kanssa.

Nykyaikainen Suomi on kuitenkin tutkimuksin todistetusti tuhansien osaavien

lukijoiden maa. Suomi on erityisesti 2000-luvulla komeillut korkeimmilla palkintopalleilla, kun koululaisten lukutaitoa on mitattu erilaisin kansainvälisin tutkimuksin. Näistä tutkimuksista tunnetuin, keskustelluin ja kohistuvin on PISA, jossa Suomi on muiden pohjoismaiden tavoin menestynyt kiistattoman kunniakkaasti. Sinivalkeat rinnat ovat syystäkin pullistuneet ylpeydestä, kun pieni ja sisukas kotomaa on toistuvasti komeillut lukutaitomittausten ykkösenä. Varsin tuoreitakin menestyksen huippuja on lukutaidon kivisellä taipaleella saavutettu. Esimerkiksi vuoden 2016 The World's Most Literate Nations -tutkimuksessa sisälukutaidon lisäksi huomioitua lukutaidon mahdollistavat rakenteet – kuten toimiva kirjastojärjestelmämme – nostivat jälleen Suomen lukutaidon mallimaaksi.

Voidaanko sitten kansakuntana käpertyä laakeripuun lehden koristetulle vuoteelle maistelemaan ansiokkaan koulujärjestelmämme tuottamia lukutaidon suloisia hedelmiä. Ikävä kyllä ei. Suomalaista lukutaitoa puntaroineet tutkimukset paljastavat nimittäin synkkiä varjoja ja kohtalokkaita kuoppia suomalaisten loistokkaan lukumenestyksen laduilla. Viimeisimmissä PISA-tutkimuksen kaltaisissa sisälukutaitoon kohdistuvissa tutkimuksissa esimerkiksi kilpailevat kansakunnat ovat kiilannet Suomen ohi ja on selvää, että suomalaislasten lukutaito on laskenut hälyttävästi 2000-luvun huippulukemista. Tällainen tappio on kolhinut ennestäänkin heikkoa kansallista itsetuntoa syville lommoille. Vuonna 2017 on ilmeistä, että suomalaisten tulevaisuuden turvat ja toivot eli nuoret lukevat yhä kehnommin. Ja mikä kenties vielä hälyttävämpää, lukutaito – tai pikemminkin sen puute – eriarvoistaa suomalaisia kiihtyvää tahtia. Tutkimusten mukaan peräti joka kymmenennellä suomalaisnuorella on riittämätön lukutaito. Lukutaidon kirkkaimmassa ideaalivaltiossa Suomessa elää siis 2010-luvulla käytännössä lukutaidottomia nuoria. Tilanne on pellavaisia tukkajouhia nostattava etenkin Suomen poikain riveissä.

Mitä väliä lukutaidolla sitten on? Kiven romaanin hilpeät veljekset haistattavat pitkät fennomaanikoiden sivistysihanteille ja rakentavat onnensa omin käsin pystystä metsästä. Eikö nykysuomalaisellekin tulisi sallia sama iloinen vapaus – sama raivaajasukupolven riemu kaukana ahdistavista lukutaitovaateista?

Kiven romaanin maailmassa lukutaidolla on välineellinen arvonsa. Kovakalloisinkin jukolan junttura on yhteiskunnan asettamalla pakolla ja jalkapuun kidan uhalla opetettava lukemaan, sillä ilman lukutaitoa ei heru naimalupaa eikä mahdollisuutta eloon yhteiskunnan ja kristikunnan täysivaltaisena jäsenenä. Romaanin ilmestymisajankohtaan nähden lukutaidon merkitys yksilön ja yhteiskunnan elämässä on kymmen- sata- ellei peräti tuhatkertaistunut. Meistä jokainen tallaa elonpolkuaan läpikotaisin tekstuaalisessa maailmassa. Tekstimetsän keskellä ei enää ole vihantaa Impivaaraa, vaan kirjaimet tarrautuvat ihmiseen kuin verenjanoiset hirvikärpäset marjastajaan.

Kaikkein ovelinta modernin maailman tekstiviidakoissa on se, että teksti ei enää tule ihmisen luo siististi kansien väliin nidottuna. Tekstit väijyvät lukutaidotonta mustina merkkeinä papereilla ja ykkösinä ja nollina älylaitteissa. Teksti tavoittaa lukutaidottoman poliitikon televisiosta kantautuvassa vaalipuheessa tai puolison tunnepitoisessa purkauksessa. Teksti kolahtaa alas postiluukusta Kelan lähettämässä kirjeessä. Teksti väijyy varomatonta uhriaan internetin treffipalstalla. Teksti hyökkää päälle työhaastattelussa ja puraisee nilkkaan kauan halutun opiskelupaikan pääsykokeessa. Teksti irvistää lukutaidottomalle potilaskertomuksesta ja sumuttaa valeuutissivustolla. Aina teksti ei ole edes teksti – se voi yhtä hyvin lähestyä lukijaa kuvan tai videon valekaavussa. Tekstit ovat kaikkialla.

Koska tekstit ovat tulleet jäädäkseen ja jääneet ottaakseen meidät haltuunsa, on 2010-luvun koulu- ja kasvatustieteiden tunnistettava tekstien ylivalta ja aseistettava jokainen suomalainen rautaisella luku- ja kirjoitustaidolla. Äidinkieli ja kirjallisuus on ensiarvoisen tärkeä oppiaine, jonka resurssit ja osuutta suomalaisten lasten ja nuorten saamassa koulutuksessa on kasvatettava merkittäväällä tavalla. Aa, bee ja cee eivät riitä. On entistä tärkeämpää kyetä vanhan katekismusta tankkaamaan suunnatun teknisen ulkoaluvun sijaan erittelevään ja kriittiseen luentaan, jossa yksilö havainnoi maailmaa omaksumaansa tietoa jatkuvasti aiemmin hankittuihin tietoihin verraten ja suhteuttaen.

Modernin yksilön on myös kyettävä ilmaisemaan itseään jatkuvasti vaihtuvissa kielellisissä rekistereissä. Sählyporukassa, kansainvälisissä bisnesneuvotteluissa ja asukasyhdistyksen kevätkokouksessa puhutaan ja kirjoitetaan kaikissa eri kieltä ja vain vankan lukutaidon turvin yksilö voi solahtaa roolista ja puhetavasta toiseen ja osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon ja merkitysten muodostamiseen. Jukolan veljessarja jutustaa lähinnä keskenään, mutta nykysuomalainen huuhtoutuu tekstien virrassa tahtomattaankin kommunikaatiotilanteesta toiseen. Tässä pyörteessä lukutaito muodostaa kannattelevat kellukkeet.

Kiven romaanin kuvaus jukuripäisestä ja vapaudenkaipuisesta metsäsuomalaisesta on tietenkin suomalaiskansallinen myytti. Samaan tapaan kuin Zachris Topeliuksen kynäilemä juro, vakavamielinen ja työteliäs Matti, J. L. Runebergin luonnosteleva kuolemanpelkoon kykenemätön simpelli sotaurho Sven Tuuva tai Väinö Linnan suotaan kumaraisena kuokkiva Koskelan Jussi. Samaan tapaan kuin Kari Hotakaisen Juoksuhaudantien perheidyllistä rintamamiestaloa havitteleva Matti Virtanen, Tuomas Kyrön jutelmien nykymaailman kotkotuksia paheksuva mielensäpahoittaja

tai vaikkapa Karoliina Korhosen sarjakuvan Finnish nightmares sosiaalisia tilanteita viimeiseen hengenvetoon väistelevä väinämöisen lakkiin sonnustautunut kaupunki-suomalainen. Myyteillä on kuitenkin valtaa. Tämä myyttisten suomalaisten reilun vuosisadan halki vaeltava monimuotoinen joukkio osoittaa, että kansallinen itseymmärrys rakennetaan kertomuksissa – teksteissä.

Kuvitellaan eteemme valtava rakennustyömaa, jolla käy kova kuhina ja työntäyteinen aherrus. Kuvitteellisella rakennustyömaallamme mylläävät suomalaisuutta kaikki edellä mainitut kirjalliset hahmot ja utterat tekstityöläiset – myös perinteisen kaunokirjallisuuden ulkopuolelta. He pystyttävät, pönkittävät, purkavat ja muuttelevat suomalaisuutta, kaivavat perustaa krominkiiltävällä kaivinkoneella, tai pystyttävät lautahökkelin seinää naulan ja vasaran kanssa. Tähän identiteettityöhön osallistuu jokainen kansalainen, mutta tällä rakennustyömaalla ei kysellä rakennusmiehen papereita tai työkaluja. Tällä työmaalla ahkeroimaan mielivä tarvitsee sen sijaan hyvän lukutaidon ja laajan kirjallisen sivistyksen. Ilman näitä ominaisuuksia ei työmaallemme ole asiaa. Ilman näitä jää talkoisiin mielivä ulos tuijottamaan haikeasti kylttiä ”Pääsy kielletty”.

Lukutaito on siis myös kykyä rakentaa kaikelle toiminnalle olennaista kiinnityspintaa: kansallista itseymmärrystä ja sen myötä ymmärrystä ihmisen ja ihmiskunnan vastuusta, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista avarassa maailmassa. Merkitysten työmaalla rakennetaan jokaisen yksilön identiteetille keskeisiä tukipuita ja lukutaidosta osaton jää muiden määriteltäväksi. Aktiivinen lukutaito ja sen erottamattomat seuralaiset: kirjoitustaito ja yleinen verbaalinen kyvykkyys eli tarkemmin ottaen puhetaito ovat elinehto siinä modernissa maailmassa, jonka jokainen suomalainen kohtaa ja jossa yksilön, yhteisön, kansan ja koko ihmiskunnan kohtalosta päätetään ja kamppaillaan. Siksi lukutaidon heikkeneminen Suomessa on yhtä vakava – ellei vakavampikin – uhka, kun aikanaan sodissa rajojen takaa väijyvät julmat viholliset.

Suomen kielen sanonta ”Ei oppi ojaan kaada” rohkaisee kuulijaansa opin tielle. Oivaltava sanonta käyttää sananlaskuille tyypillisesti abstraktin asian konkretisoimiseksi tilallisia metaforia. Sanontaan on sisäänkirjoitettu matkanteon metafora, joka on kristillisen maailmankuvan myötä vakiintunut läntisen ihmisen elämää tiivistäväksi kuvaksi. Sanonnassa taitetaan matkaa, elämänpolkua tai -tietä, jonka rinnalla juoksee taukoamatta polulta suistumisen uhkaa enteilevä oja.

Sanonnan eetoksessa tieto näyttäytyy itseisarvoisena. Vaikka tiedosta ei juuri sillä hetkellä hyötyä, ei se myöskään aiheuta oppijalleen haittaa: nujerra ojan pohjalle.

Tilallisuudessaan ja konkreettisuudessaan myös oja-metafora on ihastuttavan ilmaisuvoimainen. Sananlasku hahmottaa meille todellisuuden kerroksina, metaforina menestykselle tai sen vastaiselle lankeamukselle. Ojan pohja on paikka, jonne sananlasku ei oleta kenenkään mielivän. Sanonnan vertikaalinen liike ojan ja sitä ylempanä sijaitsevan maanpinnan välillä vihjaa jopa luokkanousun mahdollisuuteen tai ainakin yhteiskunnallisen aseman heikkenemisen estämiseen. Hankittu sivistys on menestyksen tae.

Edellä erittelemääni suomalaiseen myyttiseen kansanluonteeseen kuuluu kuitenkin myös vastakkainen ajatus, ainakin jos kuuntelemme Kiven veljessarjan vanhimman Juhanin hilpeää renkutusta poikien pakomatkan aikana:

Elettiinpä ennenkin,
Vaikk' ojan takan' oltiin,
Ojapuita poltettiin
Ja ojast' oltta juotiin

Jukolan Jussin hilpeässä laulussa elo oppimatonna ojan pohjalla olekaan lainkaan hullumpaa. Laulussa kaikuu hilpeänä jo antiikista periytyvä laiskurila-aihelma: fantasia luonnontilasta, jossa ruoka ja juoma kasvavat tai virtaavat itsestään maan povesta ilman ihmisen ainaista ponnistelua. Eikä tällainen haave helposta elämästä ole ainoastaan kansallinen myytti vaan ihmisluonnon perimmäinen halu ja haave: pyrkimys onneen ja nautintoon – oltiin sitten vaikka ojan pohjalla.

Kuka sitten viitsii hikoilla lukkarin väkityvässä aakkosia tankkaamassa, kun ojan pohjalla virtaa olut ja laulu? Tässä mukaan kuvaan astuvat kirjallisuus ja tarinat, joiden voimaa Kiven romaanin hiuksia nostattava kauhuhahmo lukkari ei tunnu tajuavan. Lukkari onkin oiva esimerkki huonosta pedagogista. Seitsemän sälliä saavat eteensä mitänsanomattomia kirjaimia – merkityksettömiä ja mitättömiä vänkryöitä, kuin onkimatoja tai oksankiertymiä, joiden arvo on vapautteen tottuneen metsäsuomalaisen mielessä puhdas nolla. Eipä ihme, että Juhanin silmin ”papit ja virkamiehet kirjoinensa ja protokollinensa ovat ihmisten häijyt henget”. Ainoa innoke noiden kirjainkummajaisten oppimiseen on mielen pohjalla välkkyvä pelote jalkapuun seitsemästä lävestä. Vaan mitäpä jos lukkari olisikin lähtenyt liikkeelle lukutaidon houkuttavimmasta puolesta: tarinoista?

Jokainen Kiven romaanin lukenut tietää, että Kiven kovatahtoinen veljessarja aina vanhimmasta nuorimpaan on perso tarinoille. He kertovat niitä toisilleen, sepittävät, uneksivat ja vitsailevat. Tarinain vuo veljesten mielissä virtaa vuolaana, sillä ”korvat pystyssä kuin jänikset” ovat pojat kuunnelleet vanhan sokea-enon jutteloita Moosek-

sesta, Israelin lapsista, tapauksista kuningasten kirjasta ja ”ilmestysraamatun ihmeistä”. Vaikka kirkkolain silmin katekismuksen tavailuun kykenemätön veljessarja on kristikunnan silmissä epäkelpo, on näillä kuitenkin vankka ja moninainen tietämys Raamatun tapahtumista. Kertomuksina esitettynä tieto osuu ja uppoaa. Olisikohan siis lukkari saanut vastahankaiset oppilaansa innostettua luvun pariin raottamalla näille kirjallisen maailman herkkuaittaa? Luultavasti vaikkapa mehevän kaskun tai säikyttävän kummituskertomuksen lukuun olisi jopa veli-Juhanikin innoittunut niin, että kirjainvänykryt olisivat pian luonnistuneet kuin itsestään.

Lukutaito on nykyihmisen tärkein työkalu menestykseen ja selviämiseen, oman elämän ohjailuun ja yhteisiin asioihin vaikuttamiseen. Vaan mikä sitten on kaunokirjallisuuden lukutaidon merkitys, jos kerran tekstien avaruus ympäröi kaikkea ihmimillistä toimintaa virtuaalimaailmoista poliittiseen puheeseen?

Kaunokirjallisuuden ytimessä ovat kertomukset ja kaunokirjallisuuden lukeminen harjaannuttaa lukijansa kertovan muodon syvälliseen ymmärrykseen. Lukutaito on myös paradoksisista kyllä voimakas rokote kertomusten voimaa vastaan. Väärissä käsissä kertomus on nimittäin vaarallinen astalo ja kielessä on voimaa kuten vaikkapa Kiven romaanissa esiintyvien toukolalaisten häpeämättömästä pilkkalaulusta huomataan.

Nykyihmistä ympäröivistä teksteistä suuri osa on nimenomaan kertovia tekstejä. Facebookissa itselle ja toisille sattuneita tapahtumia sanoitetaan kertovaan muotoon, työssä laadittu raportti pohjaa kausaliteettiin eli kertovuuteen ja nykyajan yrityksellä on oltava ”tarina”. Poliittinen keskustelu pohjaa yhä voimakkaammin kertomuksiin, sillä oman argumentaation tueksi etsitään tarinoita yksittäistapauksista. Jopa perinteisesti kielen neutraaliuden ihanteisiin tähdännyt journalismi luottaa yhä enemmän tarinallisuuteen.

Kertomusten voima piilee niiden kyvyssä välittää kokemusta. Siksi kertomukset ovat niin vaikuttavia: ne houkuttelevat meidät kokemaan sen minkä tarinan kertoja meille koettavaksi tarjoaa. Kelpo esimerkki löytyy jälleen Kiveltä. Taula-Matin reipas metsästysmuisto tempaa Juhaniin siinä määrin mukaansa, että myöhään yöhön valvoo mies vuoteellaan sulatellen tarinaa kuin pihviä. Asiaa pitkään tuumailtuaan liukea Juhani ihanaan uneen, mukaan Taula-Matin hurjille retkille. Vielä herätessäkin pitää juttu otteessaan: ”kauan tuijotteli ympärillensä Juhani, ennen kuin huomasi ettei hän seisnutkaan Lapin summilla mailla (...) vaan kotopirtin rauhallisella parvel-la”. Ja aamulla alkaa veljesten kesken oman metsästysretken suunnittelu. Näin tarina

saattaa vaikuttaa meissä, temmata sellaiseen mistä emme vielä hetki sitten tienneet mitään. Kokemattoman lukijan saattaa hyvin tähdätty tarina johtaa harhapoluille tai ojen pohjille. Siksi kertomukset on kesytettävä eikä tähän kesytykseen kelpaa kuin lukutaito.

Kertomusten kokemusvoima on kuitenkin myös pedagoginen voimavara. Kertomus immersoi, houkuttaa, koukuttaa – kiehtoo kuin varkain oppimaan ja kehittämään sellaista lukutaitoa, jota tarvitaan työ-, opiskelu- ja liike-elämässä. Suomessa työskentelee moniammatillinen joukko kirjallisuuden ja kertomusten moniosaajia: kirjastoammattilaisia, kirjailijoita, kirjavinkkareita, sanataidekasvattajia ja äidinkielenopettajia. Onkin hämmästyttävää, kuinka vähäistä on lasten- ja nuorten lukukouluus ja miten keho on äidinkielen asema kouluissamme. Tästä viimeisin osoitus on opetus- ja kulttuuriministeriön teettämän selvityksen ehdotus äidinkielen ylioppilaskokeen typistämisestä yksipäiväiseksi. Samalla lähetettäisiin viestiä siitä, ettei äidinkielen opetuksemme yli 100 vuotta kuuluneella ainekirjoituksella ole enää merkitystä 2010-luvun maailmassa. Totuus on täysin päinvastainen. Juuri ainekirjoittamisessa kouliintuva sivistynyt, kirjoitustaitoinen ja analyttinen mieli on menestyksen taie kaikilla elämänalueilla.

Kaikki lukukasvatus ei tietenkään tapahdu kouluissa tai muissa kasvatustutututioissa. Lukutaitoa ja -intoa tarjoillaan sen seitsemässä mainiossa kirjallisuustapahtumassa ja lukukampanjassa sekä tietenkin lukutaidon uljaimmassa linnakkeessa: kirjastossa. Lukukasvatuksen lähtölaukaus ammutaan kuitenkin jo armaassa kodossa. Imeväisikäisestä saakka lapselle voidaan kirjallisuuden kautta kartuttaa laaja sanavarasto ja kyky lukemiseen. Lukutaidon eriarvoistuminen johtuu pitkälti kehoista lukueväistä, joiden synnyttämä nälkä vaikuttaa usein vielä aikuisenakin. Seitsemän veljeksenkin armas muori oli lukutaidoton ja tästä syystä on poikien opintie ohdakainen. Siksi jokaisen nykyvanhemman onkin syytä kysyä itseltään, kasvatanko minä lastenkararissani Jukolan Juhania vai tulevaisuuden lukuosaajaa.

2. SIJA

JAANA ERKKILÄ-HILL

1. Taiteilijan oppi

Kuvataideakatemian piirustussali 1980-luvulla: Koulu on Yrjönkadun ja Bulevardin kulmassa, toisella puolella Bulevardia on Ruttopuisto vainajineen, mutta me ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat emme ole päässeet piirtämään vielä edes luurankoa. Tutkimme kipsipatsaita ja omaa kykenemättömyyttämme saada havaintomme ilmaantumaan paperille. Salin etuosassa olevan kateederin yläpuolella lukee suurin kirjaimin ”Herran pelko on viisauden alku”. Opettaja käy kahdesti viikossa, maanantaisin ja torstaisin katsomassa työskentelyämme, pysähtyy telineiden luo, katsoo ja sanoo sitten tuimana: tutki vielä. Me tutkimme koko syyslukukauden aina joululomaan saakka ja tuloksena on kasa piirustuksia, jotka päättyvät sitten kevään tullen sisäpihalle ilmestyneelle vaihtolavalle.

Tutkiva katse, tunnustelevat kädet, nuuhkaisu ja sierainten kautta saatu varmuus aineen koostumuksesta. Mitä vielä pitäisi tutkia? Minkälaiseen tutkimiseen ja oppimiseen, opettamiseen maailmaan minua on valmennettu taideopintojeni aikana? Mitä muuta olen tutkinut kuin havaintoa ja silmäluomien takaisia kuvia, joita olen yrittänyt siirtää erilaisille pinnoille, paperille, kankaalle, metallille, kivelle, puulle, muoville, mille tahansa. Olen tutkinut peukaloni iholla, ovatko kuparilevyn reunat huolella viilattu. Olen kuunnellut tähtitieteen luentoja ja ymmärtänyt maailmankaikkeuden suuruuden omaan havaintokykyyni nähden. Olen ymmärtänyt luonnontieteiden merkityksen taiteilijan ajattelulle.

Ajattelen vaaleanharmaata ja jotakin muuta. Tuijotan horisonttia, taivaan ja veden välistä viivaa, jota ei ole edes olemassa muualla kuin katseen autiudessa ja ihmettelyn, sitäkö minun tulisi tutkia. Pitäisikö minun opettaa toisia näkemään tuo näkymätön viiva?

Valmistun ja alan opettaa kuvataidetta, vaikka en valmistunutkaan opettajaksi vaan taiteilijaksi. Pidän ensimmäisen oman näyttelyni ja hätkähdän ajatusta, että nyt kai sitten olen taiteilija. Koko 1990-luku menee pohtiessa, onko taiteella ja taidekasvatuksella mitään tekemistä toistensa kanssa. Kasvatuksen asiantuntijat taivastelevat erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrää, mikä tuntuu paisuvan, kasvavan ja leviävän kuin outo bakteeriviljelmä, jonka alkuperää kukaan ei tunne. Kaikkialla puhutaan erilaisista ja erityisistä oppijoista, eikä kummallakaan sanalla viitata keskivertoa erinomaisemmin opinnoista ja elämästä ylipäänsä selviytyviin yksilöihin. Erilainen ja erityinen viittaavat ongelmiin, kun sanoja käytetään kasvatuksen viitekehysessä.

Taiteen maailmassa sanojen kaiku on toinen. Alan kiinnostua tutkimisesta muussa-kin kuin näköhavaintoon liittyvässä merkityksessä.

Täytyy opetella uusi kieli ja keino kertoa maailman havainnoinnista ja kohtaamisesta taiteilijan silmin, taiteilijan kokemuksesta lähtien, tutkijan kielellä. Kuka muu tällaisesta maailmassa olemisen tavasta, käsitteiden ja sanojen toisinnäkemisestä voisi kertoa?

Yhden kesän vietän puutarhapöydän ääressä kaivertaan sanoja puulaatoille ja valtaville korkkilinoleumin paloille. Sanoista tulee kuvia, jotka painan vanhoille kankaille, pöytäliinoille, rievuille, joita sitten kuivatan pyykkinarulla. Siellä omenapuiden katveessa liehuvat KURI, KOULU, OPPI, KOTI, HERRAN PELKO ON VIISAUDEN ALKU, ja paljon muuta ajattelemisen aihetta. Sanat antautuvat kuvina katseelle ja asettuvat jonnekin aivopoimun kätköön itämään, kulkevat laattaa kaivertavan käden kautta edestakaisin silmin havaittavan kuvapinnan ja pään sisällä käsitteitä prosessoivan koneiston välillä.

Kuvan fyysinen tekeminen on kuin jatkuvaa viestinviemistä kahden maailman välillä. Parhaimmillaan nuo maailmat asettuvat hetkellisesti läpinäkyvinä tasoina toinen toisensa päälle ja muodostavat uuden tason, kuvan, joka ei olisi mahdollinen ilman kahta yhtäaikaaisesti toisiinsa reagoivaa olemassaolon representointia. Taiteen kautta, taiteen keinoilla voi tutkia sekä näkyviä että näkymättömiä, mahdollisia ja mahdottomia maailmoja. Taiteelliseen työhön liittyy paljon intuition varassa työskentelyä, mutta yhtä lailla loogista päättelyä ja johdonmukaista ajattelua, aivan kuten kaikkeen henkiseen työhön. Itselleni osa taiteellista työtä ja siten osa ajatteluprosessia on kädentaidon tuottama kokemuksellinen tieto. Käsi ajattelee, käsi tietää, käsi tuntee, käsi tutkii.

Tutki vielä, kehotti opettaja kauan sitten ja kiiruhti seuraavan piirustustelineen luo. Havainto ja kädentaito liittyvät sittenkin yhteen, ne solmivat liiton ajattelussa, näkyvissä ajatuksissa. Palaan aina ensimmäiseen syksyyn kuvataideakatemian piirustussalissa. Ajan ääretön hitaus oli läsnä päivästä ja viikosta toiseen, kuukaudesta kuukauteen. Katsoa samaa kipsipatsasta viikosta toiseen, yrittää nähdä ja antaa käden piirtää näkemäänsä. Käsittää ymmärtämisen hitaus. Oppia tarkentamaan katse ja uskoa, että jokin kätkeyty vielä avautuu.

Vielä minä tutkin. Haluan tutkia opettamista ja oppimista. Alan vähitellen käsittää, mitä tutkiminen minulle antaa, mitä voin tutkimuksen kautta toisille antaa. Taideperustainen ajattelu ja tutkimus voivat avata uusia mahdollisuuksia lähestyä pedagogisia kysymyksiä ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, vaikkapa yhä kasvavaa tarvetta erityisopetukseen ja erilaisten ihmisten kohtaamiseen. Taiteen kautta maailmaa tarkastelemalla voimme ylittää ajalliset ja kulttuuriset raja-aidat, liikkua yleisinhimillisellä vyöhykkeellä, jossa ihminen kohtaa ihmisen riippumatta itse kunkin henkisistä,

taloudellisista tai teknologisista resursseista. Kyse on näkökulmasta, jossa asioista puhutaan taiteen kielellä muiden kielten rinnalla. Taide on esille saattamista, näkymättömän näkyväksi tekemistä, jatkuvaa yrittystä ymmärtää elämää.

2. Aasi koulussa

Olen taidemuseossa katsomassa piirustusnäyttelyä. Mietin viivan voimaa. Ihmettelen miten paljon hauras, lähes näkymätön viiva voi kertoa maailmasta. Yhtäkkiä suuri-kokoisen teoksen ja minun väliini syöksähtää kolmen tytön hälisevä ryhmä. Yhdellä on kädessään litteä sähköinen ruutu, toinen kurkkii ensimmäisen olan yli ja lukee teoksen oikeassa alakulmassa seinässä olevan nimikyltin ääneen. Kolmas tyttö katselee jonnekin kaukaisuuteen näkemättä sen paremmin taideteosta kuin tekniikan ihmettä, joka oletettavasti kertoo tytöille kaiken tarpeellisen seinällä olevasta teoksesta. Yksikään ei katso itse piirustusta. Ja sitten he ovat jo poissa, kiirehtimässä seuraavan teoksen liepeille, ruudun kautta navigoiden. Siinä ne loikkivat kuin digitaaliset kauko-ohjattavat otukset. Samanlaisia pieniä muutaman hengen ryhmiä singahtelee sinne tänne näyttelytilassa. Olen todistamassa uutta kasvatuksellista ihmettä: taiteen tuntemuksen opiskelua museossa taidetta katsomatta, pieneen digitaaliseen ruutuun tuijottamalla, itseohjautuvasti ilman aikuisen opettajan pitkäveteistä puhetta. Näiden tyttöjen ei tarvitse katsoa teosta tietääkseen, mitä siinä on, miten sen tulisi vaikuttaa, miksi se on niin merkityksellinen ja mitä he itse siitä ajattelevat. He ovat kaikki samaa mieltä keskenään, siis ruudun kanssa, myös se tyttö, joka ei katsonut edes ruutua.

Pieter Bruegel vanhempi pohti kuparikaiverruksia tekemällä alankomaalaisten sananlaskujen merkityksiä 1500-luvun puolivälin tienoilla. Hän teki muun muassa kuvan aasista kurkistelemassa koululuokkaan, jossa opettaja pieksee oppilasta paljaalle takalistolle, osa oppilaista riehuu keskenään, yksi työntää kirjaa juuri sinne minne ei pitäisi ja vain muutama keskittyy opiskeluun. Kuvan aasilla on silmälasit ja se pitelee kavoissaan paperia, jossa on kirjoitusta. Kuva puhuttelee minua ajankohtaisuudellaan, vaikka sen tekohetkestä on kulunut yli 460 vuotta. Kuvaan on liitetty sananlasku ” Vaikka lähettäisit aasin kouluun oppimaan, ei se ole hevonen takaisin palatessaan”. Sananlasku siis haastaa kouluopetuksen perinpohjaisesti. Voiko kasvatuksella vaikuttaa ihmiseen? Voiko ihminen muuttua ja voiko kouluopetus antaa eväät tällaiseen muutokseen? Pitäisikö ihmisen muuttua joksikin toiseksi, vai tulisiko koulun auttaa ihmistä tulemaan omaksi itsekseen, olkoonpa tämä tuntematon itse kuka tai mikä tahansa?

Tunnen itseni aasiksi katsoessani aikamme koulumaailman teknologista kilparuustelua. Pitelen käsissäni paperia, puristan kynää ja sivellintä, puhun itselleni

muinaisen, nyt jo haetaan lasketun opettajani äänellä: tutki vielä, katso tarkemmin, yritä ymmärtää, mitä näet.

Aasin ja hevosen keskinäistä vertailua sananlaskussa voi tulkita monella tavalla, vaikka yksinkertaisin ajatus on nähdä aasi tyhmänä ja oppimaan kykenemättömänä, kun hevonen taas tulkitaan jalon ja viisaan vertauskuvaksi. Toisaalta aasi on varhaisimpia materiaalis-ruumiillisen alapuolen symboleita. Se on samalla kertaa alentava ja uudelleen synnyttävä. Aasilla on keskeinen sija kristillisessä kertomaperinteessä ja toisaalta aasi eläimenä on sitkeä ja selviää olosuhteissa, joissa moni hevonen olisi vakavissa vaikeuksissa. Aasin voi siis nähdä myönteisenä olentona, jonka ei tarvitse pyrkiä muuttumaan hevoseksi, vaan olemaan oma itsensä, aasi, jonka arvo on kaikissa sen erityisissä ominaispiirteissä: hitaudessa, pitkäkorvaisuudessa eli kuuntelemisen taidossa, kyvyssä kulkea ylämäkeen silloinkin, kun jokainen järkevä olento kääntyisi takaisin, valitsisi helpomman reitin tai jättäisi matkan sikseen. Aasi on kuorman kantaja, ja aikamme raskain kuorma on vastuu olla ihmisen mallina kasvavalle polvelle, digiloikkijoille, jotka keskustelevat vierustoverinsakin kanssa elektronisen laitteen välityksellä.

3. Joka kuritta kasvaa

Isoäitini oli kansakoulun opettaja. Minulla on hänestä otettu valokuva Kajaanin seminaarin ajoilta, 1920-luvulta. Kuvassa on nutturapäinen nuori opettajakokelas mustassa sääripituisessa leningissä liitutaulun edessä seisomassa. Hänellä on valtaisa seivästä muistuttava karttakeppi kädessään ja liitutaululle on kirjoitettu nuotit ja laulun sanat ”Laps’ Suomen”. Valokuvassa lukee isoäidin kauniilla käsialalla kirjoitettuna ”Kompetentiksi kehittymässä”. Ajattelen Suomen lapsia, meitä kaikkia kurissa ja kuritta kasvaneita, karttakepeillä tai sanan säilillä seivästettyjä.

Opetan yhdeksännen luokan vihonviimeisenä pidettyä poikasakkia. Ne puhuvat mieluummin vituista kuin viivoista ja pisteistä. Tekisi mieleni antaa ympäri korvia. Kaipaani isoäidin karttakeppiä. Muistutan itseäni hiljaa, äänettömästi, oppilaan oikeudesta fyysiseen koskemattomuuteen ja kysyn, kuka tulee ensimmäisenä uhrikseksi, kun kokeilen kipsivalosta ihmisen kasvoista. Heti on halukkaita ja saman tien jo makaa kaksi kaiffaria lattialla ja minä alan sivellä kipsinauhaa niiden naamalle. Peitän suut huolellisesti, hiljennän heidät sanaa sanomatta ja jätän vain sieraimet vapaaksi hengityksen kulkea. Muut alkavat vääntää pöytien ääressä rautalangasta liikennevälineitä, polkupyöriä, lentokoneita, autoja, harakanpesiä. Luokka hiljenee ja tunnen rauhan laskeutuvan myös itseeni. Kosteaa kipsinauha on ensin kylmää, mutta

kun sivelen sitä oppilaan kasvoille, se lämpenee, pehmenee, alkaa myötäillä ihoa ja kasvonpiirteitä. Pojat rentoutuvat. Juttelen ensin niitä näitä, mutta sitten jatkan työtä hiljaa, eikä kukaan muukaan puhu. Olemme ihmisiä keskenämme.

Muusikkoystäväni sanoi kerran, että hänen merkittävin opettajansa oli kanttori, jonka kanssa puhuttiin Bachista, Jumalasta ja kaikesta muusta maan ja taivaan välillä. Olen tietoinen, etten voi antaa näille nuorille mitään sellaista teknologiaan liittyvää, mitä he eivät hallitsisi paremmin kuin minä. Haluan avata heille oven toiseen todellisuuteen, silmäluomien takaisin kuviin, maailmaan jossa oudot otukset keskustelevat keskenään, alligaattorit lentävät kumpupilvien päällä ja ihminen on laji lajien joukossa. Haluan kertoa itsekurista, välttämättömyydestä pitkiin ja hitaisiin prosesseihin, joiden lopputulema on auki, kaikille ennalta tuntematon ja juuri siksi niin kutsuva.

Käännän kurinpidon itseeni. Pohdin, onko minusta ihmisen malliksi näille nuorille lajitovereille. Tuliko isoäidistä kompetentti, pätevä ihmisen malli maalaiskylän lapsille? Saiko hän lapset laulamaan, vai jähmettyivätkö pienet ihmiset pulpeteihinsa virheitä pelkäämään? Ajattelen Simone Weilin julistusta ihmisvelvollisuuksille, jonka hän kirjoitti 1940-luvun loppupuolella, yli kaksikymmentä vuotta isoäidin opintojen jälkeen. Jos jokainen meistä täyttää ihmisenä olemisen velvollisuuden ja lakkaa huolehtimasta omista saavutetuista tai saavuttamattomista eduistaan, maailma näyttäytyy hyvin erilaisena paikkana. Luokkahuonekin saa uuden merkityksen. Siitä tulee yhteinen ihmisyyden oppimisen tila.

4. Hiljaa hyvä tulee

Miten valaa uskoa erehtymisen välttämättömyyteen, tarpeellisuuteen hyväksyä virheensä ja jatkaa silloinkin, kun kaikki usko ja toivo ovat mennyttä? Kiinalaisen viisauden mukaan hölmö ei ole se, joka tietää olevansa hölmö; eikä sellainen joka tietää olevansa eksyksissä, ole pahasti eksyksissä. Taiteen maailmassa kaikki on silmin havaittavissa, korvin kuultavissa, käsin tunnettavissa; virheitä ei voi paeta. Silmä tietää, kun käsi ei osaa. Korva kuulee, kun soitto ei suju. Opettajan tehtävä on kertoa, ettei osaamattomuus ole pahasta, se on mahdollisuus oppimiseen, ja oppiminen, todellinen ymmärtäminen on pitkä ja hidas matka.

Toistan toistamasta päästyäni, ettei ole yhtä oikeaa tapaa päästä perille, minne sitten onkin matkalla. Minulta kysytään yhä uudelleen, joko riittää, onko tämä tarpeeksi hyvä, montako työtä pitää tehdä, että saa kiitettävän, joko saa lopettaa, voiko lähteä, valmista tuli, tuliko valmista? Olen hukassa tässä lukujen maailmassa, jossa aineettomia arvoja mitataan numeroilla, ihmisenä kasvamiselle annetaan arvosana

ja nopeus ja määrä ovat oudolla tavalla tulleet suurimmiksi ja arvokkaimmiksi määreiksi menestystä mitattaessa.

Haluan viedä oppilaani ulos, pois luokkahuoneesta, missä virheiden pelko vie kaiken hapen uuden luomiselta, erehtyminen on uhka, eikä hitautta nähdä hyveenä. Mihin niillä on kiire? Miksi kaiken pitäisi tapahtua entistä nopeammin? Mihin tarvitsemme kaiken mahdollisesti säästyneen ajan? Taidemaalari Agnes Martin on kirjoittanut, että ihmisen elämän mitta on kaiken sen kauneuden ja onnen määrä, mistä hän kykenee olemaan tietoinen. Minkä mittainen on henkisesti romahtaneen ihmisen elämä, ihmisen, joka ei löydä yhteyttä mihinkään itsensä ulkopuoliseen maailmaan? Mikä merkitys on ajalla, jota säästäessään ihminen on uuvuttanut itsensä niin, ettei jaksakaan nousta aamulla vuoteestaan?

Hiljaa hyvä tulee, sanoi vanha kansa. Jukolan veljekset saivat tarpeekseen yhteiskunnan vaatimuksista, lukkarin kovasta kädestä, joka pyöritti veljeksiä hiuskuontalosta pitkin pirttiä, kun lukeminen ei luistanut. Pojat pakenivat Impivaaraan ja opiskelivat hiljakseen elämää erämaassa, kuuntelivat lintujen ääniä ja katsoivat metsän kasvua. Lopulta oli palattava ihmisten ilmoille, ja veljeksillä oli paikka, mihin palata ja missä aloittaa jälleen kerran uusi elämä yhteisön jäsenenä.

Mietin ”kotiinpaluun” mahdollisuutta niiden nuorten kohdalla, joille aikamme vauhti on liian kova. Harvalle vauhdista pudonneelle erämaa on Impivaaran kaltainen luonnontila, jossa metsä hoitaa, sisarukset kantavat yhteistä kuormaa ja hiovat toistensa särmiä. Moni turvautuu elektronisen tabletin rinnalla kemiallisiin tabletteihin, eikä kaikilla ole välttämättä fyysistä paikkaa, mihin palata, vaikka tuli lipoisi helmaa ja lahjetta ahnain huulin. Sosiaalinen media on kylmä kyläyhteisö, jos ei ole ketään, kenen lihalliseen käteen voisi tarttua.

Minä keskustelen mieluummin elävien ihmisten kanssa, tässä ja nyt. Kipsi kuivuu hitaasti oppilaiden kasvoille. Viimein muotti on valmis irrotettavaksi ja nostan sen varovasti pois. Poika räpyttelee silmiään, oikoo jäseniään ja nousee katsomaan omaa kolmiulotteista kuvaansa.

5. Ei taide oppia ojaan kaada

Ei oppi ojaan kaada, vaikka voikin vetää maton jalkojen alta, kaataa ihmisen lattiaan ja aiheuttaa kuhmun ajatuksiin. Oppi nyrjäyttää vanhan maailman radaltaan, sysää tutun syrjään ja aiheuttaa huimausta. Opettelen katsomaan ihmistä kipsinaamarin takana. Katson omaa kuvaani, joka heijastuu pimeästä lasiruudusta ja mietin, miten saisin oppilaani astumaan tuon ruudun läpi, taiteen maailmaan. Taiteella on

yksi erityinen ulottuvuutensa: kyky siirtää toimija toiseen aikaan ja paikkaan, toisen olemassaolon piiriin. Siirtymisellä ”toiseen aikaan” on ollut keskeinen merkitys ihmisen olemassaololle niin kauan kuin voimme jäljittää ihmisen historiaa. Kaikissa uskonnoissa on ollut erityiset rituaalinsa ja seremoniansa siirryttäessä myyttiseen, hengelliseen aikaan, joka on rinnakkainen maalliselle ajalle. Uskontotieteilijä Mircea Eliaden mukaan moderni ihminen kaipaa ja tarvitsee myyttejä, ja taide kaikissa muodoissaan antaa ihmiselle mahdollisuuden irrottautua omasta ajastaan, rytmittää ajan toisin ja siirtyä näkymättömän todellisuuteen..

Kirjakaupat tarjoavat värityskirjoja, elokuvateatterit aikuisten satuja, naamakirja väittää tuntemattomia tutuiksi. Minä tarjoan hitaita tunteja oppilailleni. Venytän aikaa ja toivon heidän jäävän uneksimaan ja väijymään hälyltä piiloutuneita ajatuksia. Uuvutan heitä ikävystymään ja tavoittelemaan taivaan ja veden välistä viivaa. Opetan ja opin nurinkurisuutta, toisinkatsomista, harhailua ja ymmärtämisen iloa, ajan tuhlausta. Kerron, että kauan sitten eli mies nimeltä Friedrich Nietzsche, joka kirjoitti vuonna 1882 ihmisten oudosta vimmasta tehdä kaikki asiat entistä nopeammin. Hän oli pannut merkille, että voittoa takaa-ajava elämä pakottaa ihmisen lakkaamatta luovuttamaan henkensä uupumukseen saakka: varsinainen hyve on nyt siinä, että tehdään jotakin lyhyemmässä ajassa kuin joku muu.

Toisissa huoneissa puhutaan tehoista ja tuloksista. Minä muistelen Ruttopuiston vainajia ja varoitan oppilaitani toisenlaisesta taudista, ajatusten ja ymmärryksen kuolemasta. Varoitan hetkestä, jolloin mikään ei tunnu miltään, eikä mieleen nouse ainuttakaan kysymystä maailmankaikkeudesta, ihmisen osasta tai osattomuudesta, elämän merkityksestä. Silloin mennään maate ojan pohjalle ja odotetaan ensi lunta, vaikka olisi toukokuu.

Poika pitelee kipsikasvoa käsissään, tunnustelee muottia, ihmettelee omaa itseään. Hän katsoo sormillaan, nuuhkaisee naamarin vielä kosteaa sisäpintaa ja tutkii vielä silloinkin, kun olen jo ovella ja sanon, että pitäisi lähteä kotiin. Vuosien takaa korvisani kaikuu ääni, joka sanoo: tutki vielä, katso, yritä nähdä ja ymmärtää.

3. SIJA

TARMO AHVENAINEN

Ojan reunalla vaikeroi espoolainen skinhead, kainuulainen pankonpäällisy-homeopaatti ja maailman terveysjärjestön WHO:n virkailija. Pohjimmaisena ojassa makaa amisviiksinen opetusneuvos. Ojaan voi joutua monesta syystä; syynä voi olla vanhentunut navigaattorin kartta, vauhtisokeus tai yritys oikaista ojan poikki umpihankeen. Suomen koululaitos on niin leveä kulkuneuvo, että sen vasemmat pyörät saattavat olla keskikaistalla oikeiden pyörien harittaessa ojan ulkolaidalta kohhti umpihankea. Voiko ojasta nousta?

* * *

Peruskoulun uusi opetussuunnitelma toteaa perusopetuksen yleistavoitteeksi laaja-alaisen osaamisen eli tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostaman kokonaisuuden. Sitä voisi kutsua myös vanhanaikaisella nimellä yleissivistys. Yleissivistyksen yksi osa on ymmärrys siitä, että asiat ovat monimutkaisempia kuin näyttävät. Vesilasiin työnnetty lyijykynä näyttää taittuvan keskeltä. Viimeistään alakoulun ympäristöopissa opimme miksi omiin silmiin ei tässä kannata luottaa. Vaikka emme kynän taittumiseen uskokaan, monessa muussa asiassa teemme johtopäätöksiä taittuvan lyijykynän tasoisin todistein. Omiin välittömiin aistihavaintoihin uskomisen, olematon lähdekritiikki tiedonhaussa, samanmielisten kuplaan hakeutuminen ja muu yksisilmäisyys ohjaavat tiedonkäsittelyämme. Pahimmin umpimielisillä on lippiksissään näköalattomuutta hehkuttava tunnuslause: ”On vain kaksi väriä, musta ja valkoinen.”

Uskomushoidoilla on vankka kannatus. Homeopatialääkkeillä on Euroopassa miljardin euron markkinat; kainuulaisen homeopaatinkin ravisteltu vesi ostetaan lääkkeenä. Suomalainen lääkäri kertoi lehdessä joutuneensa jo useampaan kertaan hoitamaan potilasta, jonka paksusuolessa oli reikä uskomushoidon jäljiltä. Uskomushoitoihin uskovien osuus suomalaisistakin on hämmästyttävän suuri. Lähdekritiikki ja ymmärrys tieteestä itseään korjaavana tiedontuottajana ovat hukassa; vaihtoeh-tohörhöt ja itseoppineet nettineuvojat on nostettu lääketieteen kanssa samalle viivalle. Jos tieteessä tehdään uusia reittivalintoja, ne perustuvat kuitenkin siihen, että reitti on perustellen valittu. Lisäksi tieteen periaatteisiin kuuluu, että muilla on oikeus kritisoida reittivalintaa. Näennäistiedossa näin ei ole. Huuhaan korottaminen tutkimustiedon rinnalle ei ole avarakatseisuutta.

Tutkimustiedon aliarvostuksen ja keskustelukulttuurin puutteen nosti pöydälle

myös Suomen toukokuussa ovet paukkuen jättänyt yhteiskuntatieteen huippututkija Markus Jäntti. Hän oli pöyristynyt siitä, että tutkimuksellisen tiedon arvostus jää päätöksenteossa teeskentelyn asteelle. Koska ministeriksikin pääsee peruskoulupohjalta, maan johtamisen kannalta olisi edullista jos tutkimuksen merkitys tiedontuotannossa opittaisiin hahmottamaan jo peruskoulussa.

Toki tietoa voi syntyä arkikokemuksen kautta ja sitä voidaan tuottaa tarkoituksella erilaisissa organisaatioissa, kuten yrityksissä. Näillä tiedontuottamistavoilla on kuitenkin omat rajoituksensa. Lyijykynän taittumisen voi todistaa vääräksi nostamalla kynän pois lasista, mutta jokaisen arjen näköharhan kohdalla näin ei ole. Tarvitaan tieteellistä tutkimusta asioiden oikeamman laidan havaitsemiseksi. Sairaus ei johdu ihmistä riivaavasta paholaisesta, vaikka joskus se saattoi tuntua hyvältä selitykseltä. Se, että tiede ei pysty yksiselitteistä vastausta sairauden syntyyn antamaan, ei oikeuta pitämään henkimaailman selityksiä tasaveroisina vaihtoehtoina. Yritysten tuottama tieto on taas usein muodostunut niiden omista tarkoituseristä lähtien. Peruskoulussa pitäisi saada jo hyvä käsitys siitä, miten tieteellinen tieto syntyy: tieteellisen tutkimuksen kautta, itsekorjaavasti. Epistemologian perusteiden tulee kuulua läpäisyperiaatteella jokaiseen alakoulun oppiaineeseen. Näin tutkitun tiedon arvostus voisi olla mainstreamia ja saavuttaisi jopa maan hallituksen. Sen ymmärtäminen, että miljoonana karpästä voi olla väärässä, tulee olla peruskoulun opetussuunnitelman keskeinen tavoite.

* * *

Alimpana ojan pohjalla makaava amisviiksinen opetusneuvos on ammattikoulutuksen uudistuksen isä, aurinkoinen sellainen. Koska osaamisen joet virtasivat amiksessa liian hitaasti, hän päätti muuttaa jokien suunnan. Isä Aurinkoinen päätteli, että kun nuoret oppijat lähetetään työpaikoille, siellä osaaminen virtaa heihin ihan itsestään. Jokaisella työpaikalla on iloisia mentoreita, jotka ovat vain odottaneet, että saisivat nuoria ohjattavakseen. Mikä parasta, mentoreilla on työpaikalla paitsi yllin kyllin aikaa, myös osaamista ja näkemys siitä miten työn tekemisen voi opinnollistaa; miten ammattitaidon voi jakaa sopiviin paloihin ja miten oppijaa voi tukea oppimisen polulla. Joenkääntöhanke on kunnianhimoinen, mutta tarvitsisi ainakin alkuvaiheessa tuekseen enemmän opettajan työvoimaa työpaikkamentorien tueksi. Isä aurinkoinen on kuitenkin opettajarivejä harventanut. Koska tulevaisuudessakin teollisuuden koheet pitää asentaa, hiuksemme leikata ja vanhukset hoitaa, jokaisen velvollisuus on rukoilla, että Isä Aurinkoisen utopia toteutuisi ja joet muuttaisivat suuntaa. Jos eivät muuta, tulee toivoa, että Isä Aurinkoinen ei jää amisbemarissan ojaan ja teeskentele

tummennettujen lasien takana suullaan pöristen, että auto liikkuu vieläkin. Jos vauhti-sokeudessaan suistuu ojan pohjalle, pitää tunnustaa tosiasiat ja kutsua hinausauto vettä takaisin tielle. Hinausauton palvelut vain maksavat yleensä enemmän kuin tiellä pysyminen.

* * *

Tammikuussa 2004 kiinalaiset tutkijat raportoivat, että lintuinfluenssavirus saattoi tarttua myös sikoihin, ja kehottivat pikaisesti toimiin mahdollisen pandemian varalta. Maailman terveysjärjestö WHO sai tietää tästä vasta elokuussa, koska tutkimus oli julkaistu kiinaksi. Kaikkeaa tärkeää tietoa maailmassa ei ole olemassa englanniksi.

Opetussuunnitelman navigaattorin nykyasetuksilla suomenkieliset kansalaiset eivät osaa kiinaa, eivät edes saksaa tai venäjää, koska niitä ei A-kielenä juuri opiskella, ei edes B-, C- tai Ö-kielinä. Peruskoulun opetussuunnitelman yleinen periaate "Koulussa ohjataan arvostamaan eri kieliä, niiden puhujia ja erilaisia kulttuureita" jää epämääräisen arvostuksen asteelle. Ehkä WHO:ssakin *arvostettiin* kiinan kieltä. Harmi, että ei osattu. Tyypillinen suomenkielisen perheen nuori osaa kouluputken lopussa englantia hyvin, ruotsia kehnosti, eikä muuta. Kun korkeakouluissakin kieltenopetuksesta on tullut kuluerä josta pyritään hankkiutumaan eroon, ei kansalaisen kielitaitovalikoima laajene edes siellä. Tilanne on tämä huolimatta Elinkeinoelämän keskusliiton - tuon kielikoulutuspolitiikan absurdin unilukkarin - vuosia jatkuneesta kielikoulutuspoliittisesta mantrasta: "Pelkkä englantia ei riitä".

Kielikoulutuspolitiikassa englannin ongelma on kaksijakoinen: toisaalta englantia on niin ylivoimainen lingua francana, että sen osaamisen pitäisi olla pakollista. Toisaalta on harha, että englantia riittää yksin. Järjestelmässämme englantia pitää edelleen näennäisesti "valita" muiden kielten sijaan. Kielivalinnan osalta englannin kutsuminen "vieraaksi kieleksi" on kuin kaiku 1950-luvulta, vaikka silloin kieltä ei valittukaan, vaan oppikoulun A-luokka opiskeli englantia ja B-luokka saksaa rehtorin päätöksellä. Todellisuudessa englantia ei ole vieras, vaan maailmankansalaisen oma, *toinen* kieli, jonka osaaminen on välttämättömyys. Silti englantia on yhä ranskan ja venäjän kanssa 2010-luvun peruskoulussa samassa valintakorissa. Satakiloiseksi kasvanut painija jäi vanhasta muistista 40-kiloisten sarjaan.

Suomalaisten kielirepertuaarin suppeus olisi korjattavissa, paradoksaalista kyllä, antamalla englannille peruskoulun opetussuunnitelmassa sille kuuluva erityisasema pakollisena maailmankansalaisen toisena kielenä. Pakkoenglannin opiskelun ehtisi alkamaan vasta toisena kielenä. Jokaisen suomalaisen tulisi opiskella ensimmäisenä vieraana kielenä jotain oikeasti vierasta kieltä; saksaa, venäjää, espanjaa, ranskaa, kii-

naa tai japania. Tätä menoa kielitaitovarantomme laajuus on monikielisten maahanmuuttajataustaisten suomenmaalaisien varassa, kun suomenkielisten taito rajoittuu suomeen ja englanttiin.

Montako ihmishenkeä olisi maailmassa pelastettu, jossa WHO:ssa joku olisi osannut kiinaa? Montako vientisopimusta suomalaiset yritykset tekisivät lisää, jos suomalaisten kielirepertuaari ja kulttuurinymmärrysrepertuaari olisi laajempi?

* * *

Kymenlaaksolaisen paikallislehden uutisessa kaupungin kaikki vieraskieliset oppilaat oli luokiteltu ulkomaalaisiksi. Lienee ikävää lukea kotikaupunkinsa lehdestä olevansa ulkomaalainen, jos on Suomessa syntynyt Suomen kansalainen, jonka kotikieli sattuu olemaan muu kuin suomi tai ruotsi. Suomen kirjailijaliitto hyväksyy jäsenekseen vain suomeksi kirjoittavat kirjailijat, Tanskan liitto muutkin kuin tanskaksi kirjoittavat. Suomalaisuus ja tanskalaisuus ymmärretään kirjailijaliitoissa eri tavoin. Saamelaisten käyttöopas –kirjassa saamelaiset kirjoittajat, märät säpikkäät ja Suomen kansalaiset Suvi West ja Kirste Aikio, nimeävät useasti vastakohtina saamelaisuuden ja suomalaisuuden, meinä ja heinä. EU:n ainoan alkuperäiskansan nykyaseman valossa toiseuden korostaminen on ymmärrettävää. Kenellä on oikeus – tai velvollisuus – olla suomalainen? Ja mitä tekemistä koululla on tämän kanssa?

Osa ongelmaa suomalaisuuden ymmärtämisessä ja käsittelyssä on suomen kielen käsitevaje. Ruotsin kielessä on *finne*, joka tarkoittaa suomea äidinkielenään puhuvaa suomalaista, sekä *fnländare*, joka tarkoittaa Suomen kansalaista riippumatta kielellisestä identiteetistä. Samoin venäjän kielessä on käsite *rossijanin/rossijanka*¹, joka viittaa Venäjän federaation asukkaaseen riippumatta siitä onko hän kielellisestä identiteetiltään ensisijaisesti venäläinen, udmurtti tai tsetseeni. Toisaalta on käsite *ruskij/ruskaja*, joka viittaa itsensä venäläiseksi tuntevaan, oli hän sitten Venäjän federaation, Viron, Yhdysvaltojen tai Suomen kansalainen. Jäsenyys valtiossa ja etninen identiteetti on käsitteinä erotettu. Suomen kieleen *fnländarea* ja *rossijaninia* vastaavaksi käsitteeksi Outi Lepola ja Olga Davydova-Minguet ovat ehdottaneet sanaa suomenmaalainen.

1930-luvulla sosiologi George Herbert Mead kirjoitti, että mieli, minä, ja yhteiskunta ovat symbolisen vuorovaikutuksen tuloksia. Kokemus itsestä ja maailmasta ei muodostu fysiikan lakien mukaan, vaan luodaan jokapäiväisessä puheessa, mediassa, viihteessä – ja koulussa. William H. Sewell on määritellyt kulttuurin symboliseksi järjestelmäksi, jolla on todellinen mutta ohut yhtenäisyys, ja joka siksi on uhanalainen ja altis muutokselle. Tätä ohuutta Suomen koululaitos on ennenkin yrittänyt pak-

¹ Miehelle ja naiselle eri muoto.

suntaa kertomalla sinijärvistä tarinaa suomalaisuudesta ja sellaista historiaa, jonka senhetkinen poliittinen tahto ja historiantutkimus on hyväksi nähnyt. Osana suomalaisuuden vahvistamista on menneinä vuosikymmeninä luettu Kalevalaa ja laulettu keinoitekoisesti tehtyjä maakuntalauluja. *Suomalaisuus* on mieliimme jo naulattu, olisiko tässä historiallisessa tilanteessa jo *suomenmaalaisuuden* vuoro?

Suomenmaalaisuus on verbi; teko, jota koulun on tehtävä - isänmaan hyväksi. Suomenmaalaisuuden peruselementtinä on suomalaisuus, mutta suomenmaalaisuuteen kuuluu myös muiden kuin valkoihoisten tapaluterilaisten heteropersujen tai rantaruotsalaisen liberaalisivistyneistön identiteetti. Suomenmaalaisuus, kuten kaikki kansalaisuuteen perustuvat identiteetit, on oikeasti heterogeeninen uusperhe. Suomensomalialaisuus tai suomenvenäläisyys eivät ole somalialaisuuden ja venäläisyyden ilman isää jääneitä yh-lapsia, vaan myös suomenmaalaisuuden lapsia, suomalaisuuden sisarpuolia. Näiden alakulttuurien sisällä yksilöillä on vielä omat identifioitumistarpeensa. Ehkä suomenmaalaisuus tarjoaisi queerille suomensomalialaiselle tai toisen vanhempansa puolelta burjaatille buddhalaiselle suomenvenäläiselle riittävän lavean henkisen kodin. Suomalainen viittomakielisyyskään ei ole naapurikaupungin friikki, vaan vauvasta asti uusperheessä asunut suomenkielisen suomalaisuuden serkku. Suomenmaalaisuuden käsitteen juurruttaminen olisi peruskoululta terveellä tavalla itsekäs, Suomi ensin -ajattelun mukainen isänmaallinen teko. Isänmaan edun mukaista on, ettei maassa ole itsensä ulkopuoliseksi kokevia. Marginalisoidut ja muukalaistetut kansalaiset on täysivaltaistettava, mikä on myös koulun tehtävä. Auttaisiko ajatus suomenmaalaisuudesta espoolaista skiniäkin jo kolmekymmenen vuoden päästä ymmärtämään, että bussissa vieressä istuvalta tuntemattomalta Espoossa syntyneeltä perheenäidiltä on järjetöntä tiedustella ”milloin palaat kotiin” vain sen perusteella, että hän on mustaihoinen, ellei halua tiedustella milloin hän palaa kotiinsa Tapiolaan? Voisivatko silloin jo Saamenmaan uudet märät säpikkäät puhua suomenmaalaisista ”meinä” eikä ”heinä”?

Peruskoulun opetussuunnitelmassa sanotaan, että ihminen on luonnollisesti monikielinen ja -kulttuurinen. Opetussuunnitelma on tässä siis jo hengessä mukana; ei lainkaan ojassa, vaan kakkosvaihteella reippaasti kiihdyttämässä, tosin vielä piennartta pitkin. Suomenmaalaisuuden käsite loisi väljän kehyksen tälle moninaisuudelle; sellaisen jossa moninaisuus näyttäytyisi useammin ykseytenä. Suomenmaalaisuus loisi meille sanana sen peilin jonka läpi katsomme itseämme ja antaisi arvon niille, jotka vanha suomalaisuuden käsite on ajanut marginaaliin omassa kotimaassaan.

* * *

Vielä 70-luvun peruskoulussa luterilainen uskonto oli navigaattorin oletusarvo,

yleinen tie johon kaikilla oli oikeus ja jonka kulkemiseen oli myös velvollisuus, jollei toisin todistettu. Jos ei paperia kouluun todisteeksi kantanut, oli automaattisesti luterilainen.

Uskonnon opetuksen kuuma kysymys on jonkin aikaa ollut, voivatko eri uskontokuntien lapset opiskella samassa ryhmässä. (Se on vielä kuumempi kysymys kuin se, voivatko suomen- ja ruotsinkieliset lapset opiskella samassa koulussa). Oman uskonnon lisäksi koulun uskonnonopetuksen tehtäväksi tulisi entistä enemmän säilyttää eettisten pohdintojen tekeminen ja uskontojen välisen vuorovaikutus. Uskontotietouden ja oman uskon kriittisen pohdinnan tulee olla kaikille yhteistä. Tämä olisi osaltaan edistämässä erilaisten mielipiteiden ymmärtämistä sekä oman uskonyhteisön käsitysten ja käytäntöjen kriittistä pohdintaa. Näin omaa uskonkäsitystään tai muuta maailmankuvaansa yhdessä muiden kanssa pääsisivät pohtimaan niin ateisti, muslimi, luterilainen ja Jehovan todistaja. Tämän näkemyksen kriitikot sanovat, ettei oppilas voi keskustella omasta uskostaan, ennen kuin hän on sen omaksunut. Ei voi silti olla haitallista, että omasta uskostaan keskustelee eri tavalla ajattelevien kanssa. Samalla tavoin kun oman kielensä ja kulttuurin lisäksi oppii vieraista kielistä kulttuureista hedelmällisimmin toisenkielisten ja –kulttuuristen parissa, hän voi oman uskontonsa lisäksi oppia toisista uskonnoista. Ei omaa kieltään ja kulttuuriakaan tarvitse siinä vaiheessa täysin hallita. Lubna Ahmad al-Husseinin, muslimikirjailijan joka haastaa sharian mukaisen islamin naiskäsityksen kirjassaan *Olenko kirottu?* tai Kristiina Kouroksen *Iloisen talon kellareissa* tulisi kuulua koulun uskonnotuntien herätelulukemistoon. Radikalisoitumisvaarassa oleva nuori, oli sitten ortodoksi tai buddhalainen, tai sellaisen uskonnollisen yhteisön jäsen, jonka entiset jäsenet ovat yliedustettuina Uskonnon uhrin ry:ssä, voisi saada uskontojen välisestä vuoropuhelusta tukea uskonnollisen identiteettinsä rakentamiseen. Tai pelastuksen.

* * *

Muistan jonkun kasvatustieteen luennoitsijan lohkaisse, että yksi koulun tehtävistä on pelastaa lapsi omilta vanhemmiltaan. Olen erityisesti omien lasteni kohdalla pitänyt pelastusta yhtenä tärkeimmistä koulun tehtävistä. Voimme kotona tarjota lapsillemme vain yhden elämänasenteen. Olisi kovin kapeakatseista olettaa, että lasten täytyisi meidän maailmankuvamme sellaisenaan omaksua. Oma elämäntapamme on lapsemme ensisijainen kasvatusmalli; ei se mitä sanomme, vaan se kuinka elämme. Toki lapset näkevät kavereidensa kodeissa erilaisia elämäntapoja, ja koulun merkitys maailmankuvan luojana on tubettajien rinnalla on ehkä kalvennut. Silti koulutusoptimistina uskon, että koululla on oma paikkansa vaihtoehdon tarjoajana kodin ajattelutavalle.

Vanhemmilla on toki oikeus päättää esimerkiksi lastensa uskonnollisesta kasvatuksesta. Vanhemmilla ei ole kuitenkaan oikeutta kieltää lapsiltaan kriittistä ajattelua. Vanhemmiltaan pelastaminen on epäsuorasti kirjattu peruskoulun opetussuunnitelmaankin: ”Koulu haluaa kasvattaa ihmisiä, jotka osaavat ajatella, osallistua yhteiskuntaan, huolehtia itsestään...” Meillä on uskonnollisia yhteisöjä, jossa yhteiskuntaan osallistuminen on itsessään syntiä, eikä kriittinen ajattelu ole niissä kovin korkeassa kurssissa. Näiden yhteisöjen jäsenille koulu ainakin tarjoaa toisia ajattelumalleja. Koulun ajattelemaan opettamisen ei tarvitse kohdella silkkihansikkain sellaisia uskonnollisia yhteisöjä, jotka alistavat jäseniään epäterveellä tavalla. Vanhemmilta pelastaminen ei kuitenkaan koululta onnistu, jos lapsi on vanhempiensa kotiopetuksessa. Siksi kotiopetuksen salliminen on eräs järjettömimmistä koulutuspoliittisista ratkaisuista. Artikkeleissa kotiopetuksen puolustukseksi perustellaan miten lapsi kasvaa sosiaalisesti ja tasapainoiseksi saatuaan oppimisrauhan, jota koulussa ei ole ollut. Yksi suomalaisen koulun vahvuuksista kuitenkin on, että erilaisista taustoista tulevat lapset ovat yhdessä. Oppiminen tapahtuu yhdessä erilaisista lähtökohdista tulleiden kanssa. Hyvää tarkoittavat amatöörikotiopettajat ja oman kodin uskonnollinen tai muu ideologinen kupla eivät korvaa monimuotoista kouluyhteisöä. Elämäntapojen, ideologioiden, uskontojen ja identiteettien vuoropuhelu on olennaista elämän moninaisuuden ymmärtämiseksi. Ilman kodin ulkopuolista kouluyhteisöä mahdollisuus pelastua vanhemmiltaan ei toteudu.

* * *

Ojan penkällä istujia lähestyy autollaan kaksi suomenmaalaista kaverusta. Kuljettaja on omaksunut koulun japanintunneilta sen japanilaisesta ihmiskäsityksestä, että avun epääminen ojassa viittoilevilta kanssaihmisiltä olisi uhka myös hänen omille kasvoilleen ja ihmisyydelleen. Auto jarruttaa, repsikka avaa oven ja pyytää ojassa istuvia hyppäämään takapenkille. Ojasta nousijat - kainuulainen homeopaatti, WHO:n virkailija, espoolainen skini ja amisviiksinen opetusneuvos - rohkaistuvat repsikan ystävällisestä hymystä, vaikka avuntarjoajan mustat kasvot aluksi säikähdyttävät homeopaatin. Auton lähdettyä liikkeelle viriää pikku hiljaa puheensorina. Ojasta nostaminen on yksi suomenmaalaisen koulun vahvuuksia.

Yksi takapenkkiäinen kysyy, kirjoitettiinko tämä essee ojanpohjan pimennossa vai keskikaistan vauhtisoikeudessa. Puhuuko tässäkin esseessä vanhemman ääni; vanhemman, jonka yksisilmäiseltä maailmankuvalta peruskoulun tulee hänen lapsensa pelastaa? Kaikki autossa istuvat suomenmaalaiset tietävät, ettei kysymyksiin ole olemassa yhtä oikeaa vastausta. Maailman paras koulu ei opeta suuriin kysymyksiin

yhden totuuden vastauksia. Mutta jokaisen vaihtoehdoisen vastauksen pitää olla perusteltu ja kritiikille avoin.

Sitä kutsutaan sivistykseksi.

EI OPPI OJAAN KAADA

– juhlavuoden esseekilpailu 2017

Kotkan Suomalaisten Yksityiskoulujen Kannatusyhdistys ry. järjesti vuosien 2016-2017 aikana valtakunnallisen esseekirjoituskilpailun osana Suomen itsenäisyyden juhlavuoden ohjelmaa. Kilpailun aiheena oli ”Ei oppi ojaan kaada”. Osallistujien toivottiin arvioivan opetukseen ja sivistykseen liittyviä kysymyksiä avoimin mielin ja terävällä kynällä.

Kilpailuun saapui määräaikaan mennessä 190 kirjoitusta, joista tähän vihkoon on koottu kilpailussa palkitut kolme esseettä sekä tuomariston lausunnot palkituista kirjoituksista.

